

Budapesti Levéltári Mozaikok

2022/3. szám

ISSN: 2939-6921

DOI: 10.56045/BLM.2022.3

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2022/05/03/leveltari-mozaikok-60/>

HERÉDI ATTILA

Egy kis ház a Várban – a Tárnok utca 6. története

A budai Várnegyed évszázados épületei között szinte észrevétlenül bújik meg a Tárnok utca 6. alatti egyemeletes lakóház, amely szerény méretei ellenére igencsak nagy múlttal rendelkezik. Ma már nyoma sincs, de közel száz évig ismert fűszerüzlet működött itt. A bolt alapítója, Privorszky János mégsem kereskedelmi tehetsége, hanem magánéleti kicsapongása miatt érdekes az utókor számára. A tanulmány bemutatja a fűszerkereskedő 1841-ben kitudódott szerelmi botrányát, valamint az üzlet és a ház további tulajdonosait is.

Kulcsszavak: *Tárnok utca, műemlék, fűszeres, Privorszky János, Gere Lola*

A budai Várnegyed évszázados épületei között szinte észrevétlenül bújik meg a Tárnok utca 6. alatti egyemeletes lakóház, amely szerény méretei ellenére igencsak nagy múlttal rendelkezik. Ma már nyoma sincs, de közel száz évig ismert fűszerüzlet működött itt. A bolt alapítója, Privorszky János mégsem kereskedelmi tehetsége, hanem magánéleti kicsapongása miatt érdekes az utókor számára. Az alábbiakban bemutatjuk a fűszerkereskedő 1841-ben kitudódott szerelmi botrányát, és megismerhetjük az üzlet és a ház további tulajdonosait is.

A budai Várnegyed lakóházai ma is képesek átadni valamit abból a hangulatból, ami száz-kétszáz évvel ezelőtt jellemezte ezt a néhány utcányi városrészt. Itt akkoriban arisztokraták, hivatalnokok, jobb módú polgárok és mesteremberek éltek, és a pesti nyüzsgés, zaj és por nem hatolt fel ideig; ehelyett a Várban ünnepélyes csend, tisztaság és elegancia uralkodott. A mai, turistáktól nyüzsgő utcákról egy-egy kapualjba betérve olykor még felidézhetjük a régi korok ezen pillanatait.

A Tárnok utca 6. kicsiny udvarába érdemes bemenni, és egy pillanatra elmerengeni azon, vajon kik is lakhattak itt a múltban. Ehhez az időutazáshoz nyújt segítséget az alábbi írás, amelyből kiderül, hogy ez az egyemeletes ház, amely a Várban a kisebbek közé tartozik, igencsak sokféle lakónak adott otthont, és változatos, érdekes történeteknek volt tanúja.

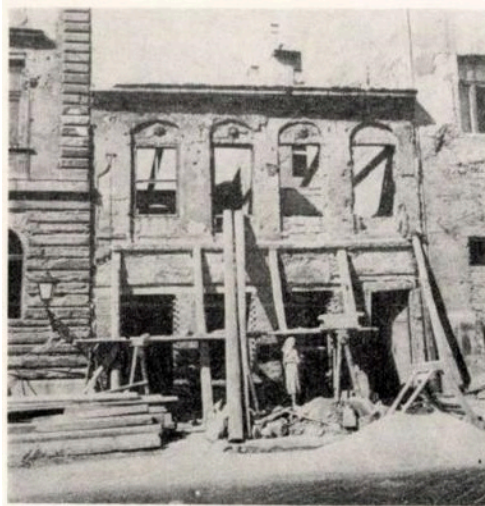
1. kép. A Tárnok utca 6. napjainkban. (A szerző felvétele, 2022. március)

Maga a helyszín is eseménydús múlttal rendelkezik, ugyanis a ház helyén a középkorban, de legalábbis a török időkben már épület állt, és Buda visszavétele után is lakták. A műemlékvédelmi feltárások szerint akkoriban még a ház *bal* oldalán volt a bejárat,

csehsüveg-boltozatos barokk kapucsarnokkal,¹ de a 18. század végén a házban péküzletet alakítottak ki² – akkor készülhetett a jelenlegi, *jobb* oldali kapu is.

Az épület ma is látható, korai klasszicista stílusát – amely id. Eckermann József építőmester munkáját dicséri – 1810-ben nyerte el.³

1945-ben, Budapest második világháborús ostroma során ez az épület is jelentős károkat szenvedett. A helyreállítás 1951-től kezdve több szakaszban, egészen 1983-ig tartott. A műemléki védettséget 1966-ban kapta meg az épület.⁴

1. Az 1945-ben készített kiváltás

2. A helyreállított Tárnok utcai homlokzat

2. kép. A lebombázott épület megmaradt homlokzata 1945-ben és a helyreállítás első fázisa 1958-ban. (Műemlékvédelem 7. (1963) 3. sz. 133. p.)

Az épület múltjának bemutatása után essen szó a lakóinak történetéről is!⁵ A ház eredetileg gróf Batthyány József tulajdonában állt, akitől 1800-ban vásárolta meg Michael Grosz gombkötő mester.⁶ Az épület 1833-ban került Grosz özvegyétől Privorszky János fűszerkereskedő birtokába, aki jelentős átalakításokat hajtott benne végre.⁷ A Körmöcbányáról bevándorolt férfi ugyanis a régi kézműves műhely helyén fűszerüzletet nyitott. Johann Privorszky 1823-ban szerezte meg kereskedési engedélyét Budán,⁸ és évekig a szemben lévő,⁹ Laszlovsky gróf tulajdonában álló palotában bérelt helyiségeket,¹⁰ ahol cseh földről származó feleségével, Jozefa asszonnyal, valamint segédekkel, szolgálóikkal laktak. Újonnan szerzett

¹ Imrényi 1963. 133. p.

² A 18. század első felében több pék (*Weißbäkh* – vagyis fehérpék, aki zsemlyét, péksüteményeket készített) is lakott az épületben. BFL XV.9 27/4. altétel.

³ Zakariás 1957. 284. p.

⁴ BFL XV.17.e.306.a 633. tétel.

⁵ Az épület szerepel a 2022-es, „Budapest 100” eseményen a „megnyíló” házak között. A Tárnok utca 6. adatlapján további építészeti adatok találhatóak: <https://budapest100.hu/house/tarnok-utca-6/> (Utolsó megtekintés: 2022. május 3.)

⁶ BFL IV.1009.f 102. kötet, Nr. 84. sz. ház, BFL IV.1009.c 3. kötet, 82. sz. ház.

⁷ Az eladó fél hagyatéki leltárában fellelhető az átalakítás dokumentációja: korabeli terv, valamint az építkezés költségvetése. BFL IV.1002.z N 937/1845.

⁸ BFL IV.1002.e. 493/1823.

⁹ Tárnok u. 5.

¹⁰ BFL IV.1002.s. 2. téka, 204. sz. ház (é.n., 1830 k.)

házában viszont az utcafrontra drága fa portálokat készítettett, hirdetve a „Fehér Oroszlánhoz” (zum Weißen Löwen) címzett boltot.¹¹

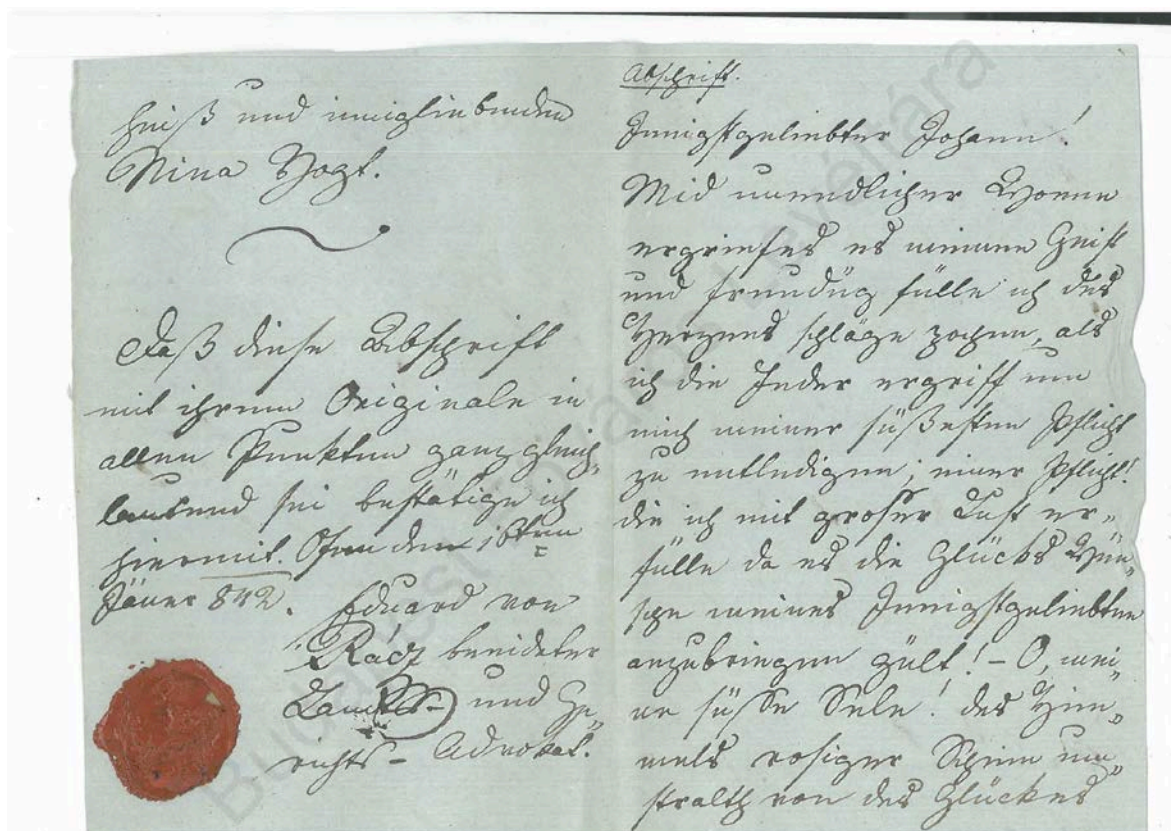
3. kép. A ház átalakítása Privorszky János számára. Földszinti és emeleti alaprajz. Buda, 1832. november 15. (BFL IV.1002.z N 937/1845)

Casse		Kroster Uberschlag	
Vergleiche verschiedene Gewässer, um zu sehen, ob sie, besonders bei Anfang der Regenzeit, viel Sand mitführen, von welchem Gewässer dieses Wasser fließend kommen, und wie langsam.			
Mannas Arbeit mit Wasser etc.		Paarthe mit	Wasser in Maß
		x	x
1° 4' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		3.	72.
14° 31' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		1.	59. 50.
4° 11' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		10. 25.	64. 6.
8° 14' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		24.	196.
2° 4' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		32. 10.	83. 3.
4° 41' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		36.	171.
1° 1' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		36.	92.
9° 2' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		1. 14.	12. 13.
1° 4' 0" uel. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		6.	14.
20. Mannas Arbeit, um das Wasser zu reinigen, wenn es, besonders bei Regen, viel Sand mitführt.		30.	11. 30.
Summa			674. 32.

4. kép. Költségvetés a ház átalakítási munkálatairól. Buda, 1832. november 15.
(BFL IV.1002.z N 937/1845)

¹¹ Az elnevezés valószínűleg a fűszeres feleségének csehországi származásával van kapcsolatban, hiszen a fehér oroszán ma is szerepel a Cseh Köztársaság címerében.

A fűszereséknek egyetlen gyermekük született, aki csecsemőként meg is halt. Lehet, hogy ez volt az oka annak, hogy Privorszky János bordélyokat látogatott, és majdnem egy évtizeden át kitartott egy magánál jóval fiatalabb szeretőt.

5. kép. Fokt Anna levele Privorszky Jánoshoz. Buda, 1842. január 16.
(BFL IV.1002.j.740/1842)

A pesti származású Fokt Annának Budán drága lakást bérelt, és odaadásáért cserébe ajándékokkal halmozta el – amikor azonban a leány teherbe esett, és vonakodott az együttléttől, a férfi vágyfokozó szer bevitelére kényszerítette. Ennek hatására azonban a fiatal nő elvetélt, és komoly egészségkárosodást szenvedett, ezért a fűszeres kiadta az útját. A botrány 1842-ben pattant ki, amikor is a nincstelenné vált Fokt Anna József nádorhoz fordult, hogy valamiféle kártérítést kaphasson a vele történetekért.

Az ilyen ügyekben illetékes hatóság, vagyis budai tanács és a városkapitány kihallgatta a bevádolt feleket (a fűszeresen kívül annak feleségét is), akik – nem meglepő módon – teljesen másképp vallottak a bűnös viszonyról, mint ahogyan azt a szerető előadta. Szerintük ugyanis Fokt Anna prostituált volt, akinek a viszonyal egyetlen célja az volt, hogy a kereskedő vagyonát megszerezhesse.

A vizsgálatot követően végül, bizonyítékok hiánya miatt – a kor szokásainak megfelelően – az egyedülálló, szegény nő vádjait elejtették a helybéli, dúsgazdag férfi ellenében.¹²

¹² Az esetről részletesen ld. Herédi 2018.

Fenséges Fő Herceg és Náder Uő!

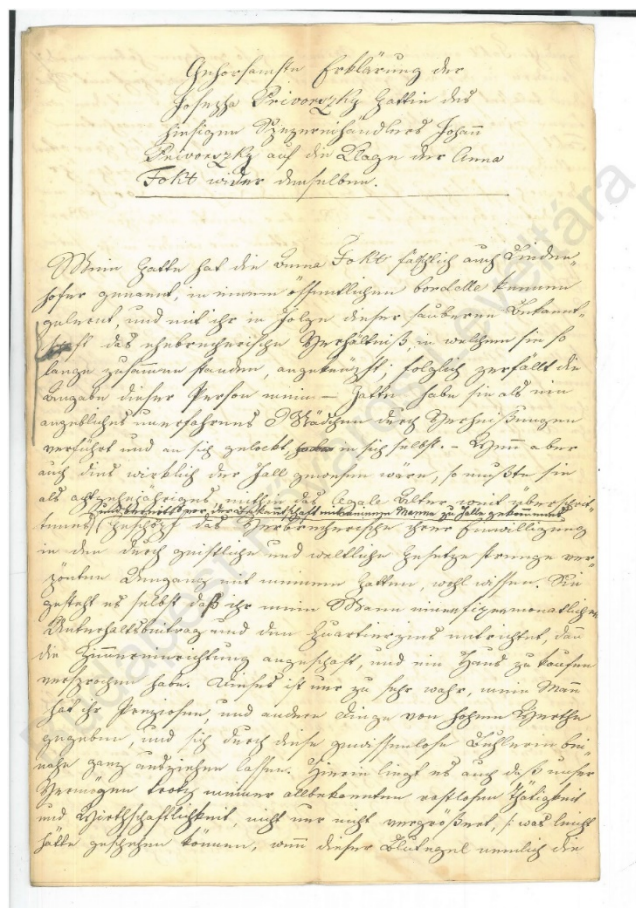
Egy legnagyobb inségre jutott család nevében könyörgöm
Fenséged színe előtt, mely egy évek alatt rohadást és
anyát két leánygyermekkel egyesít, — és mellényeti fia
mára a mindennapi kenyeret mint idősebb leány fehé-
személyi munkájammal én keresem meg, míg a mai
időben Privorsky János budai főszerepos, általam
az egész családot legnagyobb szívenkéntességbe el-
v.

Mintegy nyolc évekkel ezelőtt történt, hogy Privors-
ky János engemet a velelőpre hódítás hűfias szabítás-
utáni, melyek kabátok rézeit egyrésztől azon szomorúan
festett helyreke tene az évekkel, miszerint jöleket a
sors öt kényszerítet meg áldai ugyan, de nejeinek sehelélen
sege miatt hárszagi örömmel nevet, — és ő kápr exort vesz
teséget a legnagyobb áldozatokkal helyre jöleket. —
Más réztől pedig az általa olly szomorúan festett sor-
som, miszerint egy egész családot affonyi munkáimmal
kintartani, reám nevet igen nagy seher, — amennyiben
sehat már magam is szafasztam, millé nek, legyem
mai világban egyes embereket is kezi munkájukt kiél-
götölő életmódra használhatni, annál inkább egy
leányunk arután elni, és amitől egy családott kitar-
tan. Nemlehet sehat járni eforak azon szívenként
helyreket mellett ő ajál megvetésre, mert az mellett
hogy havonként 40. Ötforintokat jöleket, tiffresen
szívenként válfestheteti magamnak egy emeltes házat
Budán, melyet ő refozma megvevő.

mi

6. kép. Fokt Anna panaszos beadványa a nádorhoz (részlet). Pest, 1841. október 17.
(BFL IV.1002.j.740/1842)

A tragikus történések ellenére elmaradt a törvényszék előtti vádemelés is. Fokt Anna további sorsáról semmit sem tudni, Privorszky János viszont a titkos kapcsolat napvilágra kerülését követően hamarosan agyvérzést kapott és meghalt.

7. kép. Privorszkyné Jozefa asszony vallomása (részlet). Buda, 1842. január 10.
(BFL IV.1002.j.740/1842)

A fűszerüzletet a továbbiakban özvegye, Jozefa asszony vitte tovább, majd Privorszky korábbi segédei álltak a bolt élére: előbb Nöthig Károly, majd Pásztor Kálmán.¹³ Ebből az időszakból sajnos nem maradtak fenn a kereskedelemre vonatkozó adatok, de valószínű, hogy a bolt jövedelmén kívül a házban lakók által fizetett bérleti díjak is kiegészíthették Privorszky Jozefa asszony vagyonát. Az özvegy nem ment újra férjhez, így 1874-ben, az ő halála után – vérrokon hiányában – Nöthig Jozefa (az egykori fűszeressegéd lánya) birtokába jutott a ház.¹⁴ Az új tulajdonosnő fia – schallersteini Trettina Árpád kormánytanácsos – 1905-ben adta el a házat Pórszász Gyula hentesnek, akitől Gaizler Béla fűszeres pár év múlva hozományként kapta meg a Tárnok u. 6-ot, ugyanis a kereskedő Pórszász Ilonát vette feleségül.¹⁵

¹³ Jóllehet, Pásztor Kálmán már 1857-től fűszeressegédként működött itt, „Coloman Pásztor” vállalkozását csak 1877-ben jegyezték be a Cégbíróságon (korabeli megnevezéssel a Királyi Váltótörvényszéken). BFL VII.2.e Cg. 1877/194.

¹⁴ Özvegy Privorszkyné végrendelete nem maradt fenn, de a későbbi lakcímjegyzékekből megtudható az öröklés alakulása.

¹⁵ BFL XV.37.a

8. kép. A bezárt fűszerüzlet fa portálja, 1941-42-ben.
([FSZEK Budapest Képtár](#), azonosító: 030393)

1889-től Gaizler Béla,¹⁶ mint udvari beszállító vitte tovább a kereskedést.¹⁷

9. kép. Gaizler Béla apróhirdetése. (Az Újság, 1905. december 24. 80. p.)

A fűszerüzlet forgalmáról ebből az időszakból sincs sok adatunk, de az biztos, hogy olyan különleges – fűszerestől talán nem megszokott – árucikkeket is lehetett kapni a boltban, mint a „Hercules sör”, vagy éppen a „Megay-féle Bohéme-torta”. Likőrt és természetesen bort

¹⁶ BFL VII.2.e Cg. 1889/12. Bár a cégbejegyzés már ekkor megtörtént, Gaizler csak 1891-ben – anyósa segítségével – tudta kifizetni a bolt megvásárlásával felhalmozott adósságát. VII.211.a – 1891/0341.

¹⁷ BFL IV.1402.b 57/1893.

is árultak, így nem véletlen, hogy a földszinti helyiségeket a bolt bezárása után¹⁸ egy ideig az Agraria Szőlőtermesztési Rt. használta borraktárként.¹⁹

A 20. század első felében több tulajdonost is ismerünk a fennmaradt ingatlan-nyilvántartási iratokból,²⁰ de egyéb adatok hiányában nem tudható pontosan, hogy kik is lakták életvitelszerűen a lakásokat.²¹ Közjegyzői iratokból kiderül például, hogy a fűszerkereskedő egyik lánya, Gaizler Ilona (Gera Lola néven ismert operaénekesnő), Páger Antal színművész első felesége is itt lakott (aki a válás után hamarosan hozzáment Laurisin Lajos operaénekeshez).²²

10. kép. Rösler Endre és Gere Lola Cornelius: „A bagdadi borbély” című vígoperájában. (Színházi Magazin, 1944. február 9. 481. p.)

A második világháború végén a budapesti ostrom e kicsiny ház falai között is otthagyta nyomait: egy várbéli ostromot túlélő kortárs visszaemlékező naplójában megemlíti, hogy 1945 telén a bezárt üzlethelyiségben kivégzett német katonák holttesteire bukkantak,²³ az egyik zsidó származású tulajdonoscsaládot pedig megfosztották itteni ingatlanvagyonától.²⁴

1952-ben az egész épületet – miként akkoriban a fővárosi bérházak többségét – államosították,²⁵ a lakások tehát azóta is bérelt ingatlanok.

Az egykori, közel száz esztendeig működött fűszerüzlet nyomát pedig már csak az emlékezet (pontosabban a levéltári iratanyag) őrzi. Az udvarban, az egykori IKV-raktár helyén most egy kicsiny bolt működik, amelyben szecessziós szuveníreket árulnak.

¹⁸ Ami feltehetően az 1940-es évek elején történhetett. A fűszerüzlet működésének (és bezárásának) részleteiről sajnos nem maradtak fenn iratok.

¹⁹ BFL IV.1419.j 3. nlj. 3. doboz, I. Tárnok u. 6. lakásívei.

²⁰ BFL XV.37.d

²¹ A publikált lakcímjegyzékek, telefonkönyvek csak a tulajdonosok (illetve előfizetők) nevét közlik; a Statisztikai Hivatal által a népszámlálásokkor készített lakásívek nem maradtak fenn (a kivételekről lásd: <https://bparchiv.hu/adatbazisok/lakas-adatszolgaltatasi-ivek-1944> [Utolsó megtekintés: 2022. május 3.]

²² BFL VII.155.a 1931/0245

²³ Buzinkay 2003. Dr. Szaplanczay József naplója, 107. p.

²⁴ A család neve adatvédelmi okokból nem közölhető.

²⁵ BFL XXIII.106.j 1. doboz, 56. p.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- IV.1002.e. Helytartótanácsi rendeletek.
- IV.1002.s Nem nemesek összeírása.
- IV.1002.z. Buda Város Tanácsának iratai — Hagyatéki leltárak.
- IV.1009.b Budai kamarai telekösszeírás.
- IV.1009.c Teleklevelek jegyzőkönyvei.
- IV.1402.b Budapest Székesfőváros Főpolgármesterének iratai.
- IV.1419.j Az 1941. évi népszámlálás budapesti felvételi és feldolgozási iratainak gyűjteménye.
- VII.2.e Budapesti Királyi Törvényszék – Cégbírósági iratok.
- VII.155.a Rónay Tibor közjegyző iratai.
- VII.211.a Mannheimer Ignác közjegyző iratai.
- XV.9 Kéziratok gyűjteménye, Bánrévy György: A Vár házainak topográfiaja.
- XV.17.e.306.a Budapesti Műemléki Felügyelőség tervei és iratai.
- XV.37.a Budai telekkönyvi betétek.
- XV.37.d Budapesti telekkönyvi betétek.
- XXIII.106.j Fővárosi Tanács VB, Ingatlanállamosítási jegyzékek.

Felhasznált irodalom

- Buzinkay 2003. Élet az óvóhelyen. Vári ostromnaplók 1944–1945. Szerk.: Buzinkay Géza. Budapest, 2003.
- Herédi 2018. Herédi Attila: A Privorszky-ügy. Egy reformkori melodráma mikroszintű vizsgálata. In: *Fons* 25. (2018) 3. sz. 273–304. p. https://www.fonsfolyoirat.hu/szamok/documents/2018_3.pdf (Utolsó megtekintés: 2022. május 3.)
- Imrényi 1963. Imrényi Imre: Budapest I., Tárnok u. 6. sz. lakóépület helyreállítása. In: *Műemlékvédelem* 7. (1963) 3. sz. 133–134. p.
- Zakariás 1957. Zakariás G. Gábor: Adatok Buda építészetéhez a XIX. század első felében. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 12. (1957) 279–312. p. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_BPTM_TBM_12/?query=tanulm%C3%A1nyok%20budapest%20m%C3%BAltj%C3%A1b%C3%B3l%201957&pg=280&layout=s (Utolsó megtekintés: 2022. május 3.)

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu
ISSN 2939-6921